

Maaseudun sanojen käyttö yleiskielessä¹

On vanha sananlasku »toinen puhuu aidasta, toinen aidan seipäistä». Sananlaskut ovat hyviä, kun ne välähdyksessä havainnollistavat tarkoittamansa, ja ne ovat havainnollisia, kun niiden ainekset ovat tuttuja. Maaseudulla polvesta polveen periytyneet kuvasanonnat ovat murteita puhuville kirkkaita kuin läpi-kuultava lasisärmiö, muuttuneessa yhteisössä asianlaita on toinen. Lukemattomat vanhat sananlaskut ovat siksi hämärtyneet, että yksi tai joskus useampikin niiden kansankielisistä sanoista on

käynyt nykyihmisille käsittämättömäksi. *Aitaja aidan seiväs* tuskin ovat sellaisia, niin luulisi. Äskettäin oli kuitenkin helsinkiläislehdessä kuva, jonka sanottiin esittävän *vitsaksista* tehtyä aitaa. Kirjoittaja ei tuntenut aiheittansa. Ennen olisi nauretti, jos aitaa olisi väitetty vitsaksista tehdyksi. Suomalaista pellonaitaa pitivät pystyssä maahan isketyt *seipäät*, ja se oli koottu kuusipuisista, halkomalla lohkaistuista *aidaksista*. Mutta *vitsaket* — ne olivat rakennelman siteitä, näreistä halkaistuja ja tarkoituksenmukaisesti suja-

¹ Kielivartio 31. 10. 1963.

koiksi norjennettuja. Niillä katajaiset seipäät oli sidottu pareittain toisiinsa niin, että parisylliset aidakset mahtuivat lappeelleen niiden väliin ja saivat samalla tukea vitsaksista.

Tämä kuvaus *se k ä aidasta e t t ä* aidanseipäistä sopii edustamaan siihen punoutuvaa asiaparia: vanhoja sanoja, ts. vanhaa kieliperuamme, ja erästä toisasioiden piiriä, jonka varassa kieliperintö on pysynyt koossa kuin aita aidanseipäiden tukemana. Tämä piiri on vanhakantainen maalaisyhteisö entisine talousmuotoineen. Nyt tämä elämänpiiri on auttamattomasti väistymässä, kohta sitä heijastelevat vain kiteytyneet sanontatavat ja kielikuvat: me *kynnämme* hengen *vakoa*, *kylvämme* sivistyksen *sie-mentä*, *korjaamme* vihan *satoa*, *puimme* kysymykset selviksi, *pohdimme* ja *seulomme*, mutta tuskin enää näemme sanojemme takana piilevää kuvaa: *ruu-menta*, *vihnettä*, *kaunaa*, *kaletta*. On uhkaamassa tilanne, että kielen tuoreus, sen hykähdyttävä havainnollisuus menee unohtuvan elämänpiirin mukana sekin menojaan. Nyt jo nuoriso kirjoittaa kouluaineissaan pellosta, joka »aurataan auralla», tai tuvan katosta, jossa oleviin »riukuihin» on pistelty leipiä — eivät tavoita sanoja *kyntää* ja *varras*, eivät ilmeisesti myöskään tiedä mikä on *orsi*, mikä *parsi*, mikä *korvo*, mikä *sanko* tai *kiulu* ja *kirnu*, eikä heidän korvansa tajua ääntä, joka syntyy, kun Anttilan

Taavetti kirveellään kevyesti lyödä *heläyttää* oksattoman puunrungon halki. Ei ole hauska kuulla tai lukea heinää *leikkattavan sirpillä*, pellolle pystytetyn *viljarukoja*, narua tehdyn *sianjohista*, Tope-liuksen Pikku-Matin juosseen avaamaan *veräjäporttia* — kaikki nämä mennee kesän uutisista siepattuja esimerkkejä. Ei tiedetä, että heinää ei leikata, vaan *niitetään*, ei sirpillä vaan *viikatteella* — ennen nimittäin. Eikä *ruko* ollut mikään kuhilas tai kauraseiväs, vaan luonnonniittyjen aikakaudella haravapelillä koottu heinäkasa. Siasta ei saada jouhia, vaan *harjaksia*. Ja joka puhuu veräjäportista, voisi yhtä hyvin puhua rahipenkistä tai porrasrappusista, ts. yhdistää kaksi samaa merkitsevää sanaa, kun toinenkin riittää. Kaiken tällöisen ja huimasti muuta aitoa suomea voi vieläkin oppia, kunhan vain määrätietoisesti pyrkii sen tehopiiriin. Mikael Agricola neuvoi: »Katso, lue, etsi ja tutki.» Ellet pääse katsomaan ja kuulemaan, niin ainakin voit lukea. Mutta apu ei valittavasti lähde ns. modernista romaanista, jonka ihmispoloisten kieli on laita-kaupunkiyhteisön avutonta tapailua. On pakko palataksesi nummisuutareihin, Oulun soutajiin, Putkinotkon metsäläisiin ja tulitikkujen lainaajiin.

Matti Kuusi sanoi äskettäin: »Helsinkiläiset, menkää Suomeen», ja hän tiesi, mitä tarkoitti.

MARTTI RAPOLA